

Οι ρήξεις, οι συνέχειες, οι αμμηχανίες της αριστεράς του 21^{ου} αιώνα. Η θεωρία, η στρατηγική, η εξουσία, τα κινήματα, οι πολιτισμικές μορφοποιήσεις, τα προτάγματα του ιστορικού παρόντος. «Το μεταχθές και το προαύριο», όπως το είπε ο Νικόλαος Κάλας.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
(κάθε εβδομάδα θα δημοσιεύεται
ένα κείμενο)

Η επιστροφή της αριστεράς

Στον Γεράσιμο Ανκιαρδόπουλο

» Το πιο διαχρονικό ερώτημα και ζητούμενο για την αριστερά είναι η λαϊκότητα, που θα συνέχει τη φυσιογνωμία της, θα ορίζει τον χαρακτήρα της, θα διασφαλίζει την προοπτική της. Για την ιστορική αριστερά, από ζητούμενο και διαρκές στόχος συχνά μετατράπηκε σε «δεδομένο», με όχημα την αυτοβεβαιούμενη πολιτική έκφραση της εργατικής τάξης, η οποία με τη σειρά της αποτελούσε την de facto πιο προωθημένη συνείδηση του λαού, ο οποίος λαός συνιστούσε μια σχεδόν υπερβατική οντότητα. Και παλαιότερα, αλλά ιδιαίτερα σήμερα, αυτά και

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΒΟΥΛΓΑΡΗ

άλλα «δεδομένα» δεν είναι πλέον αυτονοήτα. Όχι μόνο γιατί η βιομηχανική εργατική τάξη έχει πια συρρικνωθεί δραματικά στις δυτικές κοινωνίες, αλλά και γιατί η έννοια εργατική τάξη, όπως έχει παγιωθεί θεωρητικά και φαντασιακά, αδυνατεί να περιλάβει, αυτόχρονα, τις ογκούμενες νέες κοινωνικές πραγματικότητες: των μεταναστών, των μορφωμένων αλλά χαμηλόμισθων υπαλλήλων, της επισφαλούς εργασίας, της δομικής ανεργίας. Η δε έννοια λαός υπόκειται σε πολυπλοκούς, και νέους, διαχωρισμούς, στην επίδραση καινούριων, ανταγωνιστικών ταυτοτικών προσδιορισμών.

Όμως, οι καπιταλιστικές σχέσεις συνεχίζουν να λειτουργούν, η υπεραξία συνεχίζει να παράγεται, έστω κι αν πουθενά δεν διακρίνεται, στον δημόσιο λόγο και στο κοινωνικό φαντασιακό, το κοινωνικό υποκείμενο, ή έστω τα κοινωνικά υποκείμενα που επιτελούν αυτές τις λειτουργίες και αυτή την παραγωγή. Επακόλουθο -σχεδόν μια ιστορική αμμηχανία της αριστεράς- είναι η αναζήτηση της λαϊκότητας σε υποκατάστατά της, ή και σε στρεβλώσεις και μεταλλάξεις της, όπως εί-

ναι ο γραφειοκρατικός συνδικαλισμός, ο λαϊκισμός, ο συνάδων «ριζοσπαστικός πολιτισμός», οι λαϊκότροποι συμβολισμοί, ή ακόμα και το «πλήθος», δηλαδή η υποκατάσταση της λαϊκότητας μέσα από μια διαδικασία απλουστεύσεων.

Αλλά από την ιστορία της αριστεράς δια-

θέτουμε ένα ασφαλές συμπέρασμα: μόνο όταν κατάφερε να είναι κάτι περισσότερο από ένα κόμμα, όταν συνόψισε μια ολόκληρη ιστορική στιγμή, συναρθρωνόμενη, στο επίπεδο της θεωρίας, στο πεδίο της τέχνης, στο κοινωνικό γίγνεσθαι, με τις πρωτοπορίες της εποχής, ήταν αποτελεσματική και οιοεινέ νι-

κπφόρα. Πρώτο παράδειγμα η ρώσικη επανάσταση, δηλαδή η συνάρθρωση της ρώσικης πολιτικής πρωτοπορίας με τις θεωρητικές και καλλιτεχνικές πρωτοπορίες των αμέσως πριν και μετά την επανάσταση χρόνων, καθώς και με το ριζοσπαστικοποιημένο τμήμα της κοινωνίας, δηλαδή με όλα όσα υποχώρησαν και έσβησαν στο τέλος της επαναστατικής δεκαετίας μαζί με το αίτημά της κοινωνικής χειραφέτησης. Στη θέση τους μπήκαν οι σταλινικές απλουστεύσεις στη θεωρία, ο «σοσιαλιστικός ρεαλισμός» στην τέχνη και η θεσμοποιημένη λαϊκότητα. Παρά τα όσα προσέφεραν στην αρχή (π.χ. Αϊζενστάιν, Γκόρκι κλπ στο καλλιτεχνικό πεδίο), κατέληξαν να είναι θεωρητικές, καλλιτεχνικές και κοινωνικές απαντήσεις στο ζητούμενο της λαϊκότητας που μόνο έμοιαζαν πειστικές και επαρκείς. Και πιο «λαϊκές»... Όμως δεν ήταν! Αντίθετα, έφθασαν να συνιστούν τον ευνουχισμό της κοινωνικής δυναμικής, ως διαδικασίας χειραφέτησης. Να συνιστούν μια εκδοχή του εξουσιαστικού λαϊκισμού, ως διαδικασίας υποταγής των κοινωνιών στις νέες σχέσεις γραφειοκρατικής εξουσίας, και μια «αριστερή» εκδοχή της ποικουλτούρας, που οδηγούσε με ασφάλεια τις κοινωνίες στην τυραννία της κοινοτοπίας, όπου βέβαια κανοναρχούν οι κάθε λογής ασυμμετρίες και αναπαράγονται απρόσκοπτα οι εξουσιαστικές σχέσεις.

Δεύτερο παράδειγμα, η μεταπολεμική λαϊκότητα που αρθρώθηκε στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ως κοσμοειδωλο των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Και αρθρώθηκε με «υλικό» ό,τι πιο προωθημένο υπήρχε στο πεδίο της πολιτικής και εν γένει θεωρίας, ό,τι πιο προωθημένο υπήρχε στο πεδίο της τέχνης, ό,τι πιο προωθημένο υπήρχε ως παρέμβαση στους θεσμούς. Έτσι φτιάχτηκε το κοινωνικό κράτος, έτσι έζησαν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες ειρηνικά και διεκδικητικά, έτσι χειραφετήθηκαν από μύρια όσα δεσμά που στρέβλωναν τη ζωή τους και τις επιθυμίες τους. Την ίδια εποχή, η κινέζικη Μεγάλη Προλε-

Να μοιράσουμε δίκαια τη φτώχεια μας

Αριστερά και λαϊκότητα, «μορφή» και «περιεχόμενο»

Η είσοδος της Monditalia στην Αραρνάλε

Οι φωτογραφίες του τεύχους προέρχονται από την 14η Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ταριακή Πολιτιστική Επανάσταση φάνταζε ως ό,τι πιο λαϊκό και ό,τι προωθημένο. Αλλά δεν ήταν! Επρόκειτο για έναν καταιγισμό από κοινοτοπίες, που δεν παρήγαγαν τίποτα, ούτε πολιτικά ούτε καλλιτεχνικά. Η, ορθότερα, οδήγησαν μια υποταγμένη κοινωνία να γίνει βασικός μοχλός της σημερινής καπιταλιστικής βαρβαρότητας.

Αυτό το μείζον αιτούμενο, η λαϊκότητα, συνοψίζει και νοηματοδοτεί το κοσμοείδωλο με το οποίο οι κοινωνίες βιώνουν την εποχή τους και τη μοίρα τους. Η αριστερά κάθε φορά επιλέγει, αν θα αποδεχθεί μοιρολατρικά το υπάρχον κοσμοείδωλο (φυσικά, με ρητορικές εξάρσεις επί των πολιτικών στόχων και λαϊκίστικους «ριζοσπαστισμούς» στο πεδίο του πολιτισμού...), ή θα συμβάλει στη δημιουργία ενός νέου κοσμοειδώλου, χειραφετητικού για την κοινωνία. Χειραφετητικού απέναντι και στην ίδια την ηγετική θέση της αριστεράς, όπως ευφύως μας έδειξε ο υποδιοικητής Μάρκος, με την όλη διαδρομή του, μέχρι και την απόσυρση της περσόνας Μάρκος.

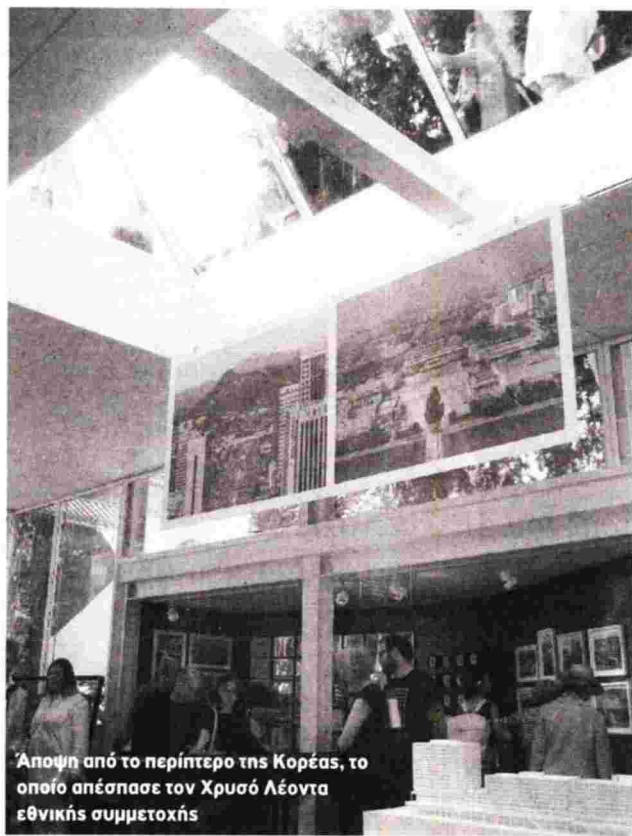
Για τις σημερινές ευρωπαϊκές κοινωνίες της κρίσης και της λιτότητας, όπου η καπιταλιστική ανάπτυξη και κατανάλωση περιλαμβάνει όλο και μικρότερο μέρος του πληθυσμού, αφήνοντας μεγάλα τμήματά του σε διαρκή ανεργία και αποκλεισμό, με έναν αδήριτο διεθνή καταμερισμό εργασίας που πιέζει και εξαφανίζει το στάτους της κοινωνικής επιβίωσης, η εκ νέου νοηματοδότηση της λαϊκότητας, και η ταύτιση της αριστεράς μαζί της, κατά τη γνώμη μου είναι το μέγα ζητούμενο.

Ψάυοντάς το, δεν έχω έτοιμες απαντήσεις. Θα είχα όμως να πω, ότι θα πρέπει να ξεκινήσουμε από κάποιες παραδοχές, που να ανταποκρίνονται στα «αντικειμενικά δεδομένα», και άρα να οικοδομούν ειλικρινείς και ουσιώδεις σχέσεις με την κοινωνία, που είναι και ο μόνος τρόπος ώστε η αριστερά να έχει ιστορική προοπτική. Η πρώτη από αυτές τις παραδοχές κατά τη γνώμη μου θα πρέπει να είναι η εξής: **να μοιράσουμε δίκαια τη φτώχεια μας. Μια δεύτερη: να οργανώσουμε συλλογικά την επιβίωσή μας. Μια τρίτη: να διεκδικήσουμε νόημα και προοπτική στη ζωή μας. Μια τέταρτη: να μην αρκεστούμε στον «πολιτισμό» αλλά να αναζητήσουμε την τέχνη.** Και, να μην αρκεστούμε στην υπάρχουσα κομματική αριστερά, και στις κοινωνικές λογικές της ανάθεσης και της μεσολάβησης, αλλά να δημιουργήσουμε μια σύνθεση πολιτικών και κοινωνικών εκφάνσεων, ως πολυφωνική και επιτελεστική σύνθεση διακριτών ποιοτήτων, **μια νέα ιστορική αφήγηση που θα αρνείται και θα υπερβαίνει το μεταπολιτευτικό/ ανέφικτο μοντερνιστικό κοσμοείδωλο και την πασοκική αντίληψη της λαϊκότητας.** Το γεγονός ότι «ποτέ δεν υπήρξαμε πραγματικά μοντέρνοι» (Μπρούνο Λατούρ, «Αναγνώσεις», 2/2/2014, συνέντευξη στην Ευαγγελία Λεδάκη) δεν θα πρέπει να τρέφει την τωρινή ιστορική στιγμή προς την «ολοκλήρωση» του παρελθόντος, με «χαρούμενες μετα-ρυθμίσεις», αλλά, αντίθετα, προσδίδει επαναστατικό χαρακτήρα στις βασικές προκλήσεις και τις στοιχειώδεις απαιτήσεις του μέλλοντος.

Όλα τα προηγούμενα συνεπάγονται βαθιούς κοινωνικούς διαχωρισμούς και τεράστιες συγκρούσεις, και απαιτούν τον μέγιστο βαθμό απλοποίησης, με την έννοια της διαύγειας (το αντίθετο της απλοστευσης). Απαιτούν μια επίπονη και ευρεία θεωρητική και ιδεολογική διεργασία, όπου τα κυρίαρχα κοινωνικά στερεότυπα, που κατακλύζουν και την αριστερά, θα τεθούν στη βασανιστική διαδικασία της κριτικής, ώστε να εκπέσουν απ' το βάθρο της βεβαιότητας, να απεκδυθούν την αίγλη του αυτονόητου, και στη θέση τους να προκύψουν οι απαιτήσεις του ιστορικού παρόντος: μια νέα κοινωνική συνείδηση, μια νέα λαϊκότητα, μια νέα αριστερά.

Ο καθένας οφείλει να κρίνει τα πράγματα με τα εργαλεία που αντιστοιχούν σε αυτό που ξέρει να κάνει. Έτσι, τα δικά μου εργαλεία προέρχονται από το χώρο της λογοτεχνίας. Και επειδή όλοι κάνουμε συνειρμούς, αλλά και μεταφορές, από το ΕΑΜ στον ΣΥΡΙΖΑ, θα πρέπει να πω ότι κατά τη γνώμη μου η πορεία του ΕΑΜ ήταν τελικά αδιέξοδη, γιατί το κοσμοείδωλό του ήταν το κυρίαρχο κοσμοείδωλο της νεοελληνικής κοινωνίας, όπως χαρακτηριστικά είχε αποτυπωθεί στο έργο του Παλαμά (και διαπερνούσε τον λόγο της εκπαίδευσης, τον δημόσιο λόγο, συνέχισε την κυρίαρχη ιδεολογία του βενιζελισμού, κ.λπ. κ.λπ.). Όμως, δεν αντιστοιχούσε στα ιστορικά αιτούμενα της δεκαετίας του 1940 αλλά σε αυτά του 1920.

Αντίστοιχα, οι στίχοι του Σεφέρη, με τους οποίους έκλει-

Άποψη από το περίπτερο της Κορέας, το οποίο απέσπασε τον Χρυσό Λέοντα εθνικής συμμετοχής

ναν οι συγκεντρώσεις του ΣΥΡΙΖΑ στις ευρωεκλογές σε όλη τη χώρα (λίγο ακόμα να σηκωθούν...) παραπέμπουν στο κοινωνικό κοσμοείδωλο της δεκαετίας του 1980, στο ιδεολόγημα της γραμμικής «προόδου». Προφανώς, εκείνοι ή ετούτοι οι στίχοι δεν ήταν και δεν θα είναι η αιτία μιας ενδεχόμενης πολιτικής επιτυχίας ή αποτυχίας, όμως αποτελούν έναν χαρακτηριστικό δείκτη, κατά τη γνώμη μου ασφαλή. Ακριβώς γιατί περιγράφουν το κοινωνικό κοσμοείδωλο, την κοινωνική ιδεολογία, την ποιότητα της λαϊκότητας, δηλαδή τον μαγιάτικο ή τον συγχρονικό χαρακτήρα της. Το μεταχθές και το προαύριο. Δυστυχώς, η τύχη της αριστεράς σε μεγάλο βαθμό **υπόκειται** σε αυτή τη συνθήκη. Σήμερα, ζητούμενό της πρέπει να είναι η «ανάκτηση του μέλλοντος».

Η ανάδυση μιας νέας, σύγχρονης λαϊκότητας προϋποθέτει τον μετασχηματισμό της ίδιας της αριστεράς, την χειραφέτησή της από το κυρίαρχο κοσμοείδωλο και από τις απλουστευτικές υπεκφυγές, αλλά και από τα παραδοσιακά στερεότυπα του κόμματος/μηχανισμού εξουσίας. Όπως το έχει θέσει ο Γιάννης Δραγασάκης, σε πρόσφατη συνέντευξή του στην *Εποχή*: «Λόγω αλλαγών στη ταξική δομή, τον τρόπο ζωής, την κουλτούρα και άλλους παράγοντες, την νέα μορφή της Αριστεράς, την Αριστερά του 21ου αιώνα μπορούμε να την φαντασθούμε όχι ως ένα τυπικό, κλειστό, ιεραρχικό, μονολιθικό κόμμα, αλλά ως έναν αστερισμό ή ως ένα δίκτυο τυπικών και άτυπων οργανώσεων, κινήσεων και συλλογικοτήτων, με υψηλούς βαθμούς αυτονομίας η καθεμία και διαφορετικούς βαθμούς συνάφειας μεταξύ τους και με τον ΣΥΡΙΖΑ».

Αυτή η οργανωτική αποτύπωση της λαϊκότητας νοηματοδοτεί την έννοια «λαός» ως κοινωνικό σώμα εν κινήσει, μαχόμενο, δημιουργικό, πολυφωνικό, περιγράφει τις πολιτικές και ιδεολογικές οσμώσεις ως μια διαρκή διαδικασία ζυμώσεων και μετασχηματισμών. Κατά τη γνώμη μου, αυτή η αντίληψη έλκει την καταγωγή της από το μέτωπο των Δημοκρατικών στον ισπανικό εμφύλιο, που συνέθεσε την πιο προωθημένη πολιτική παρέμβαση της αριστεράς στον μεσοπόλεμο, αλλά αντλεί και από την μεγαλειώδη παρακαταθήκη του ΕΑΜ. Γιατί η δυναμική του ΕΑΜ, καθώς και η διάρκεια του πολιτικού/κοινωνικού ρεύματος που δημιούργησε, οφείλονται ακριβώς στον χαρακτήρα του, στη χειραφετητική έγκλησή του προς το λαό, στην ανάδειξη του λαού σε υποκείμενο της ιστορίας. Μόνο με αυτό τον τρόπο υπήρξε το ιστορικό ενδεχόμενο να υπερβεί το ΕΑΜ το κυρίαρχο κοσμοείδωλο, μόνο για αυτό το λόγο συνεχίζουμε να συζητάμε τα «αν» και τα «μήπως».

Τελικά, τι είναι το πιο σημαντικό, το πιο κρίσιμο; Ποιο απ' τα δύο προηγείται; Η ιδεολογική πάλη για την ανάδειξη ενός νέου κοσμοειδώλου, μιας νέας λαϊκότητας, ή οι «οργανωτικές», κινηματικές προϋποθέσεις του; Οι μονοσήμαντες απαντήσεις που έχουν δοθεί στην αριστερά, σε «τελευταία ανάλυση» αντιστοιχούν σε δύο ευδιάκριτες ιστορικές τάσεις της, την

τροτσκιστική και τη σταλινική, όπως ευδιάκριτες είναι και οι σημερινές εκβολές τους, στον προγραμματικό μαξιμαλισμό και στον οργανωτισμό. Πρόκειται για το αντίστοιχο δίλημμα της τέχνης: περιεχόμενο ή μορφή;

Αλλά η μορφή είναι ταυτόχρονα και περιεχόμενο, και το περιεχόμενο είναι ταυτόχρονα και μορφή. Τίποτα από τα δύο δεν «προηγείται», όμως το κρίσιμο είναι η «μορφή». Αλλά μόνο όταν είναι χειραφετητική, όταν υπονομεύει και ανατρέπει την κοινωνική αντίληψη για τον λαό, την «ιδέα» του λαού που περιέχει το κυρίαρχο κοσμοείδωλο: έναν υποταγμένο πληθυσμό, έστω και με εκλογικά ή συνδικαλιστικά δικαιώματα... «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ», δηλαδή η «μορφή», και συνακόλουθα ένα κοσμοείδωλο με τελείως άλλη δομή, ήταν η κρίσιμη απάντηση που έδωσαν στο δίλημμα ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι. Στη «μορφή» επέμενε και η Ρόζα Λούξεμπουργκ, διαβλέποντας τα αδιέξοδα της ρώσικης επανάστασης. Το ίδιο απάντησαν, εν τοις πράγμασι, οι ισπανοί Δημοκρατικοί, μέσα από την τρομακτική πολυμορφία τους και τη μαζική συμμετοχή, μέσα από την εν προόδω, συνακόλουθη προγραμματική ριζοσπαστικοποίηση, και ο αγώνας τους έγινε παγκόσμιο σημείο αναφοράς. Γιατί και το κοσμοείδωλο μια «μορφή» είναι, αφού αποτυπώνει τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία βλέπει τον κόσμο και τη ζωή, τον ίδιο της τον εαυτό.

Σήμερα η αριστερά δεν μπορεί να πολιτευθεί με τις παλιές μεθόδους, με εκείνα τα συμφραζόμενα όπου το «δεξιό» και το «αριστερό» ήταν προβλέψιμα. Χρειάζεται να εισαγάγει και να προαγάγει εκ νέου την έννοια της λαϊκότητας. Δηλαδή, μια λαϊκότητα που να αναφέρεται στις βασικές ανάγκες της κοινωνίας, όπως οι καιροί το απαιτούν, και όχι σε στερεότυπα, συμβολισμούς και αδράνειες που αντιστοιχούν σε άλλες εποχές. Μια λαϊκότητα με φορέα της εκείνο το πολύμορφο δίκτυο σχέσεων και κινήσεων, που θα της δίνει υπόσταση, που θα διευρύνει συνεχώς το πεδίο της πολιτικής. Η σύνθεση αυτών των δύο παραμέτρων μπορεί να δημιουργήσει ένα ελπιδοφόρο, ίσως και εκρηκτικό αποτέλεσμα.

Το «μεταχθές» είναι αδιέξοδο· το «προαύριο» είναι το ζητούμενο· η «ανάκτηση του μέλλοντος» είναι το αναγκαίο.